

siti tistih, ki so jih pripeljali v krizo in jim več ne zaupajo; pluralizem kandidatov štejejo kot tisto krepčilo v samoupravni volilni proceduri, ki vodi v zaželeno in živahno volilno dinamiko in ki tudi uresničevanje odgovornosti postavlja na tisto mesto, ki mu v samoupravni družbi tudi pritiče.

ZDENKO ROTER

Od krize religije k religiji krize?

Po tem naslovom, samo brez vprašanja na koncu, je nedavno tega objavil svojo obsežno sociološko študijo dr. Srdjan Vrcan.¹ V njej preizkuša kot poglavitno podmeno tisto, da je prišlo koncem sedemdesetih let do velikega zasuka v družbenih razmerah – tako v svetu kakor tudi pri nas. Iz obdobja družbene konjunktore in brezmejnega človekovega optimizma, da stopa svet v svetlo prihodnost, smo prestopili v obdobje velike družbene krize, ki zajema vse plasti družbenega in posameznikovega življenja: od ekonomije do kulture. In v teh razmerah je prišlo tudi do revitalizacije religije, do obnove njenih življenjskih moči in družbenega ugleda. To velja tudi za jugoslovanske razmere: »Če se opremo na določene osnovne kazalce in znamenja, lahko – z določenimi omejitvami – ugotovimo, da je v sodobnem jugoslovanskem družbenem in kulturnem prostoru vendar prišlo zaradi vplivov sodobne krize, do nekaterih sprememb v verski situaciji, in to v bolj ali manj prepoznani smeri. Lahko sklepamo ali pa to lahko vsaj naslutimo, da so nastopili premiki, katerih bistvo je določeno upočasnjevanje in zaustavljanje sekularizacije in določena revitalizacija religije.² Dr. Vrcan posebej opozarja tudi na rezultate raziskovanj javnega mnenja v Sloveniji, še posebej na tiste, ki smo jih objavili v primerjalni analizi za razdobje 1968–1984 in v njej ugotovili možnosti, da je prišlo do krize nereligiozne orijentacije, ki se je tako naglo uveljavila prav v obdobju 1968–1978.

Podatki iz raziskave javnega mnenja v Sloveniji v aprilu 1986, če jih primerjamo s prejšnjimi, naše ugotovitve ponovno potrjujejo:

v %	1968	1969	70/71	1972	1973	75/76	1978	1980	81/82	1983	1984	1986
veren	67,8	60,2	59,1	59,1	59,3	51,9	45,3	48,1	50,5	47,7	50,9	52,2
ni veren	29,5	31,3	32,6	29,8	29,8	36,6	42,7	41,6	39,1	38,6	38,0	34,1
neopredelj.	2,6	8,5	8,3	11,0	10,9	11,5	12,0	8,3	8,1	11,4	9,8	10,6
	N=	N=	N=	N=	N=	N=	N=	N=	N=	N=	N=	N=
	2475	2393	2100	2059	2098	2059	2064	2031	2049	2067	2232	2053
	maj– junij	maj– junij	decem.– januar	marec– april	nov.– dec.	april	april– maj	jun.– jul.	jan.– febr.	maj– jun.	sept.– okt.	marec– april

¹ Školska knjiga, Zagreb, 1986.

² Prav tam, str. 156.

Po letu 1978 oz. 1980 vernost odraslega prebivalstva v Sloveniji rahlo narašča, nevernost pa pada, kar nedvomno pritrjuje razlagalni podmeni, da je, vsaj na tej ravni, prišlo do zaustavitve sekularizacije, ki je dajala osnovni pečat obdobju 1968–1978. Premiki sicer niso spektakularni in dramatični, pa vendarle dajejo slutiti preobrat. Navadno mislijo, da to pomeni avtomatično večje obiskovanje verskih obredov. Pa ni tako. Vpogled v »razstavljene« podatke nam pokaže, da se npr. delež tistih vernikov, ki redno tedensko ali vsaj enkrat mesečno obiskujejo verske obrede (nedeljniki), ohranja v vseh opazovanih letih od leta 1978 dalje na ravni 20–22% odraslih prebivalcev v Sloveniji 1978:20,5%, 1980:22,0%, 1982:21,9%, 1983:19,0%, 1984:20,0%, 1986:21,9%). Narašča, čeprav rahlo, predvsem skupina vernikov, ki verske obrede obiskujejo ob velikih praznikih in ob posebnih priložnostih (1978:20,1%, 1980:19,0%, 1982:20,3%, 1983:21,9%, 1984:22,3%, 1986:24,3%). Upadanje deleža skupine nevernih je bolj očitno: od 42,7% v letu 1978 na 34,1% v letu 1986.

Da tudi v prihodnje ni pričakovati naglih zasukov v smeri obnavljanja stare tradicionalne in dogmatično utrjene vernosti, nam kažejo tudi podatki o veri v posmrtno življenje. *Trdna* (dogmatična) vera v posmrtno življenje se v opazovanih letih celo zmanjšuje: 1969:11,8%, 1975/76:11,4%, 1980:11,6%, 1986:9,8%. Znatno več kot nevernih je tudi takih, ki ne verujejo v posmrtno življenje: 1969:52,6%, 1975/76:60,5%, 1980:65,4%, 1986:58,1%. Očitno je, da mentaliteta poprečnega sodobnega človeka ne sprejema, ne glede na trajna vpraševanja o smislu življenja, tradicionalnih predstav o posmrtnem življenju, kakor jih sporočajo vse tri velike religije, delujoče na jugoslovanskih tleh: katolištvo, pravoslavlje in islam.

Nekoliko drugačno podobo dobimo ob podatkih »o veri v boga ali neko višjo silo«. Primerjamo jih lahko iz dveh raziskovalnih let: 1980 in 1986. Pokaže se, da vera v boga ali neko višjo silo narašča. Medtem ko je leta 1980 54,4% vprašanih verovalo v boga ali neko višjo silo, je bilo takšnih leta 1986 62,3%, kar je več kot vernikov v smislu konfesionalno-cerkvene pripadnosti. Tudi v drugih deželah merjenja pokažejo vedno znatno več izpovedne vere v boga ali v neko višjo silo, kot, pa pripadnikov neki konfuciji, res pa je tudi, da je bila ta razlika leta 1980 pri nas precej manjša (vernikov 48,1%, vera v boga ali v novo višjo silo 54,4% = (+ - 6,3%) kot leta 1986 (+ - 10,1%). In če lahko domnevamo, potem se bo ta razlika v prihodnje še večala. Krizne razmere bodo povečevale občutke negotovosti, nepredvidljivosti, strahu pred prihodnostjo in podobno in s tem tudi občutke odvisnosti, nedostopnosti, neujemljivosti vsega tistega, kar vpliva na človekovo eksistenco.

In če krizne razmere vplivajo na prebivalstvo tudi glede odnosa do tradicije, do korenin kulturnega življenja in zvišujejo v očeh ljudi ceno preizkušene in vsega tistega, kar daje pretekla narodova kultura, potem

je to prišlo do izraza v odgovorih na vprašanje o praznovanju božiča, ki smo ga leta 1986 prvikrat vključili v raziskavo.

Kar 78,9% vprašanih prebivalcev Slovenije je odgovorilo, da praznujejo božič, in sicer 42,9% kot verski in 36,0% kot družinski tradicionalni praznik. To kaže na to, da štiridesetletna kulturna in verska politika, ki ni bila naklonjena javnemu pripoznavanju cerkvenih praznikov in drugim versko kulturnim simbolom, pri nas ni bistveno prav nič spremenila. Ne nazadnje tudi zato, ker smo poleg Albanije v Evropi praktično edina dežela, v kateri na božič ni dela prost dan. Zato smo letos tudi vprašali, »ali bi bilo primerno ali ne, da bi v Sloveniji praznovali božič kot dela prost dan?« Pritrdilno je odgovorilo 58,7% vprašanih, 24,7% jih je bilo proti in 16,6% neopredeljenih. Tudi ob teh podatkih se zdi jasno, da se bo tu moralo nekaj spremeniti, saj ob številnih prostih dnevih prebivalstvo ne more doživljati nepriznavanje božiča kot dela prostega dne drugače kot stališče, v katerem je določena protiverska ost. Pravni argumenti o ločitvi cerkve od države pri tem, v primerjavi z drugimi, tudi s socialističnimi deželami (Madžarska, Poljska, ČSSR), v katerih tudi javno praznujejo božič, seveda v očeh večine prebivalstva nimajo prav nobene veljave in moči prepričljivosti.

Čeprav so na voljo statistični podatki o cerkvenih krstih in porokah, ki jih objavljajo cerkvene ustanove, smo vpraševali tudi po krščenosti in cerkveni poroki. Res je, da so ta dejanja večpomenska. Ne gre le (ali pa sploh ne) za izražanje pripadnosti cerkveni organizaciji, marveč tudi (ali celo predvsem) za kulturno tradicijo, povezano s pomenom obredov iniciacije in prehodov v življenju človeka. Pa vendarle je treba dodati, da oficialna družba vse doslej, ne glede na ustavna določila in politične deklaracije, ni bila posebej naklonjena niti cerkvenim krstom, niti cerkvenim porokam. Vpraševani odrasli prebivalci Slovenije odgovarjajo v letu 1986 tako, da jih je cerkveno poročenih 53,4%, 21,6% je poročenih civilno. Od preostalih 24,9% neporočenih se bo cerkveno poročilo 11,6%, 9,7% se bo poročilo civilno, 3,6% pa jih ni želelo odgovoriti. Vzporejanje (in ne primerjava) s cerkveno statistiko (1978) pokaže, da se je v obdobju 1966 do leta 1978 letni delež cerkvenih porok znižal od 77% na približno 52%, kar v primerjavi z našimi podatki za leto 1986 posredno kaže na to, da se je padanje verjetno zaustavilo in ostalo približno na ravni 1978. leta. Tudi to govori v prid podmene o zaustavitvi sekularizacije. Podobno, čeprav ne povsem enako, lahko ugotovimo za krst. Po cerkvenih podatkih³ je letno število krstov v obdobju 1966–1978 upadlo od 89% na približno 68%. Vpraševani v letu 1986 pa izjavljajo, da so bili krščeni v 92,0%, od katerih jih je 75,6% takšnih, ki bodo ali pa so že dali krstiti svoje otroke, 16,4% pa tistih, ki niso ali pa ne bodo krstili svojih otrok. Indikativnih je 75,6%, kar posredno kaže na to, da je zanimanje za krst morebiti nekoliko večje kot leta 1978.

³ Vse cerkvene podatke navajam po R. Lešniku, revija Cerkev v sedanjem svetu 1980/3–4 in 1973/3–4.

In končno še mnenje vprašanih o (ne)zapostavljenosti, o (ne)enakopravnem položaju verujočih ljudi:

	SJM 83	SJM 84	SJM 86
– ne, v nobenem pogledu niso zapostavljeni	65,7	61,6	61,7
– načeloma in po ustavi ne, v praksi pa se to dogaja	20,3	25,4	22,9
– da, na splošno so zapostavljeni	3,0	2,7	4,1
– ne vem, neodločen	11,0	10,3	11,3

Medletna primerjava opozori na podobnost razporeditve odgovorov v opozovanih letih. Od 20,3–25,4% vprašanih smatra, da do zapostavljanj v praksi prihaja, s tem, da je v letu 1986 dodatnih 4,1% tistih, ki smatrajo, da gre za splošno in ne le za zapostavljanje v praksi. Res je, da so deleži tistih, ki smatrajo, da »v nobenem pogledu niso zapostavljeni« vsa leta sorazmerno visok (od 61,6–65,7%), pa vendarle prejšnjih podatkov ne gre prezreti ali podcenjevati, pa naj je komu razpravljanje o tem ljubo ali »politično oportuno« ali pa ne.

Grobi podatki iz raziskave SJM 86 tedaj pritrujejo v začetku postavljeni splošni podmeni. Vsaj na ravni cerkvene vernosti je prišlo v zadnjih letih do zaustavitve sekularizacijskih procesov.